

Ключевые слова: развитие сельских территорий, социократия, управления, коллегиальные методы принятия решений, экологизация производства и сознания.

Plotnikova M. F. Sociocracy as a tool of rural development management

The article deals with socio-economic bases of rural development. As the title implies the article describes current national agricultural policy. The paper is concerned with need of identify mechanisms to ensure food and economic security in the country. It is known that institute of development of rural territories is defined Ancestral homes and Kin settlements. It should be noted about collective nature management of rural territories territories in Ukraine (territorial community) and a systematic approach to decentralized governance outlines the main levers for ensuring consensus and implementation of decisions. The fact that sociocracy is system of collective decisions is stressed. A mention should be made about principles of making effective managerial decisions under conditions of decentralized governance of rural territories and the algorithm of collective decision-making method (sociocracy). It is spoken in detail about in ecological settlements – settlements of new type. It is reported that implementation mechanism of rural areas revival through the concept of the "Family Homestead".

Keywords: rural development, sociocracy, management, collegial decision-making methods, cleaner production and consciousness.

Дата надходження до редакції: 08.02.2016 р.

Рецензент: д.е.н., професор Монастирський Г.Л.

УДК 338.242:338.43:504.53

УПРАВЛІННЯ ҐРУНТАМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В. А. Голян., д.е.н., професор

О. В. Сакаль, к.е.н., с.н.с., докторант

О. В. Каленська

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

У статті узагальнено дані про стан ґрунтів в Україні та глобальному масштабі. Досліджено динаміку внесення мінеральних і органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур, а також масштаби заходів з охорони земель в Україні. Проаналізовано, якою мірою механізми управління ґрунтами відображено у політиці регулювання суспільних відносин щодо земель і стимулювання раціонального землекористування. Досліджено передумови інтеграції України у європейський простір для вітчизняного сектора сільського господарства і землекористувачів в контексті імплементації Директиви ЄС 91/676/ЄЕС.

Ключові слова: ґрунти, управління земельними відносинами, якість земель, охорона земель, імплементація Директив ЄС, агролісомеліорація, державно-приватне-партнерство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Ґрунти відіграють основоположну роль для життєзабезпечення людини, флори і фауни. Раціональне використання ґрунтів є одним з невід'ємним елементом сталого сільського господарства, а також цінним інструментом регулювання клімату і збереження екосистемних послуг та біорізноманіття. У підсумковому документі Конференції Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку (Ріо-де-Жанейро, Бразилія, 2012) «Майбутнє, якого ми хочемо», визнано економічне і соціальне значення раціонального використання земель, зокрема ґрунтів, особливо щодо забезпечення економічного зростання, біорізноманіття, сталого сільського господарства та продовольчої безпеки, викорінення бідності, вирішення проблем зміни клімату і водозабезпеченості [12, с. 4]. Експерти вказують, що 33 % глобальних ґрунтових ресурсів деградовані, ан-

тропогенний вплив на ґрунти досягає критичних масштабів, призводячи до втрати цим природним ресурсом важливих функцій [6]. Вартість деградації земель у глобальному масштабі оцінюється у майже 66,0 млрд дол. США щорічно. У деяких регіонах світу цей показник сягає до 10 % валового внутрішнього продукту (ВВП) [11].

Конкурентною перевагою сільського господарства України вважають сприятливі агрологічні умови та вигідне географічне положення, відзначаючи особливі якісні характеристики українських ґрунтів. При цьому, за оцінками ФАО [9], внаслідок ерозії в Україні за рік втрачається більше 500 млн т ґрунту, що призводить до втрати родючості ґрунтів на території 32,5 млн га земель вартістю близько 5 млрд дол. США в перерахунку на поживні речовини. Вартість еродованих ґрунтів щороку становить близько однієї третини ВВП у сільському господарстві. Втрати родючості ґрунтів неминуче ведуть до зростання собівартості сільськогосподарського вироб-

ництва, потребуючи додаткових ресурсів для підтримання продуктивності (наприклад, внесення додаткових добрив для збереження врожайності). В Україні також спостерігається багаторічна тенденція дегуміфікації ґрунтів. Умовні збитки від втрати гумусу, який формує родючість ґрунтів, протягом 1986–2010 рр. Державною установою «Інститут охорони ґрунтів України» визначено у розмірі близько 450 млрд гривень, при цьому відзначено, що протягом 1996–2010 рр. темпи дегуміфікації дещо уповільнилися [6, с. 19]. Виснаження родючості ґрунтів в Україні ускладнюється розвитком деградаційних процесів, залишками пестицидів у ґрунтах, техногенним і радіологічним забрудненням, а також наслідками антитерористичної операції.

Проблема збереження і відновлення потенційної родючості ґрунтів з управлінського погляду розглядається у контексті охорони земель. Правове регулювання у сфері охорони земель в Україні здійснюється відповідно до Конституції України, Земельного кодексу України, Закону України «Про охорону земель» та інших нормативно-правових актів, які приймаються відповідно до них. Прямо чи опосередковано державна політика щодо ґрунтів в Україні регулюється Земельним кодексом України, зокрема, нормами розділів 6 і 7 у частині охорони земель і управління в галузі використання і охорони земель, а також статтею 150 стосовно особливо цінних земель. Норми Закону України «Про охорону земель» охоплюють різні аспекти охорони ґрунтів. Доцільно відзначити положення Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», що схвалена указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, де в рамках чотирьох векторів руху за вектором розвитку передбачено, зокрема, реалізацію земельної реформи і реформи сільського господарства та рибальства. Заходи державної політики щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням в Україні регламентуються Концепцією боротьби з деградацією земель та опустелюванням, розробленою відповідно до Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки і схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 року № 1024. Однак в Україні на сьогодні не затверджено законодавчого акту щодо регулювання суспільних відносин щодо ґрунтів як природного ресурсу із особливими соціально-економічними і екосистемними функціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти проблеми управління землями, земельними ресурсами і земельними відносинами, землекористуванням, які охоплюють також завдання охорони й відтворення потенціалу ґрунтів, висвітлено у працях відомих вітчизняних дослідників, зокрема, Бистрякова І. К., Голяна В. А.,

Горлачука В. В., Гуцуляка Г. Д., Добряка Д. С., Ібатулліна Ш. І., Новаковського Л. Я., Ступеня М. Г., Тараріко О. Г., Третяка А. М., Хвесика М. А., Щурика М. В. Питанням охорони і раціонального використання ґрунтових ресурсів присвячено праці науковців, зокрема ННЦ «Інститут ґрунтознавства і агрохімії ім. О. Н. Соколовського». Результати численних досліджень функцій ґрунтів і політики їх збереження і відтворення містяться у публікаціях Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй (Food and Agriculture Organization of the United Nations, ФАО). Не зважаючи на численні дослідження проблематики охорони і використання ґрунтів, насамперед у сільськогосподарському виробництві, невирішеною залишається проблема управління ґрунтами як природним ресурсом, що виконує особливі соціально-економічні та екосистемні функції в умовах загострення глобальних проблем таких, як деградація ґрунтів і опустелювання, зміна клімату, продовольча безпека, які тісно взаємопов'язані і потребують системного підходу до вирішення. В Україні проблема управління ґрунтами, окрім зазначеного, повинна вирішуватися з врахуванням євроінтеграційних процесів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданнями дослідження, на якому ґрунтується стаття було визначено: 1) узагальнити дані про стан ґрунтів в Україні та глобальному масштабі й проаналізувати, якою мірою це відображено у політиці регулювання суспільних відносин щодо земель і ґрунтів; 2) дослідити передумови і наслідки інтеграції України у європейський простір для вітчизняного сектора сільського господарства і землекористувачів у цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжних дослідженнях, робочих документах і звітах, зокрема, ФАО і Європейської комісії, поняття управління землями диференційовано від управління ґрунтами. До управління ґрунтами відносять методи, які забезпечують підвищення і підтримку родючості ґрунтів, їх структуру і властивість депонувати вуглець, з особливим акцентом на методах регулювання у сільському господарстві способів і техніки обробітку ґрунту, застосування добрив і сівозміни. Потреба контролювати і попередити негативні наслідки використання ріллі, таких як ерозія та ін., обумовили інтерес до управління ґрунтами і пошуку відповідних управлінських методів і механізмів. Механізми управління ґрунтами зазвичай розглядаються в межах управління землями, з меншим акцентом на міських і промислових землях. У контексті нашого дослідження доцільно відзначити зміст таких основних понять як ґрунти, земля, земельні ресурси, охорона земель і ґрунтів, що чіткого розуміння об'єкта управління ґрунтами (табл. 1).

Основні терміни і поняття щодо управління ґрунтами у законодавстві України

Терміни і поняття	Визначення	Джерело
Ґрунт	природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості	Закон України «Про охорону земель» [8]
	це природний або змінений у результаті господарської та іншої діяльності поверхневий шар землі, який складається із мінеральних та органічних речовин, води, повітря, ґрунтових організмів і продуктів їх життєдіяльності, який характеризується родючістю, структурою й властивостями, необхідними для існування рослин і тварин, життєзабезпечення та діяльності людини	Модельний закон про охорону ґрунтів [5]
Земельні ресурси	сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві	Закон України «Про охорону земель» [8]
Земля	поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею	Закон України «Про охорону земель» [8]
Охорона ґрунтів	система правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля	Закон України «Про охорону земель» [8]
Охорона земель	система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісгосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісгосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення	Земельний кодекс України; Закон України «Про охорону земель» [4; 8]

Охорона земель відповідно до українського законодавства включає [4]: обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування; захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб; захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; збереження природних водно-болотних угідь; попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів; консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

Система заходів у галузі охорони земель містить [8]: державну комплексну систему спостережень; розробку загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм використання та охорони земель, документації із землеустрою в галузі охорони земель; створення екологічної мережі; здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель; економічне стимулювання впровадження заходів щодо охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів; стандартизацію і нормування.

ФАО дає таке визначення політики і управління ґрунтами – це політика, стратегії, а також процеси прийняття рішень державними і місцевими органами влади щодо використання ґрунтів.

У світовому масштабі управління ґрунтами зосереджується на сільському господарстві у зв'язку із глобальною проблемою забезпечення продовольчої безпеки [10].

Слід відзначити, що ФАО називає використання ґрунтів сталим, якщо забезпечувані ґрунтами підтримуючі, продукуючі, регулюючі та культурні послуги зберігаються або примножуються без значного зниження ґрунтових функцій, що відповідають за зазначені послуги, або скорочення біологічного різноманіття. Особливе значення має баланс між наданими ґрунтами послугами механічної опори, живлення рослин, регулювання якості та кількості води і складу атмосферних парникових газів [12, с. 5].

Враховуючи вищезазначене, а також норми Модельного закону про охорону ґрунтів [5], під управління ґрунтами ми розуміємо регулювання суспільних відносин щодо використання, охорони ґрунтів, контролю за їх станом, попередження суб'єктами господарювання, іншими землекористувачами і землевласниками при здійсненні будь-якого виду економічної діяльності забруднення і деградації ґрунтів, збереження й відновлення ґрунтів і їх потенційної продуктивності.

Необхідність розроблення і втілення належних методів і механізмів управління ґрунтами в Україні обумовлена низкою чинників. Так, деґуміфікація ґрунтів в Україні спричинена [6, с. 21]:

- високим рівнем розораності території держави і сільськогосподарських угідь;
- значним зменшенням кількості внесених органічних добрив;

- незбалансованим використання мінеральних добрив;
- порушенням структури посівних площ;
- високою інтенсивністю обробітку ґрунту;
- переважанню процесів мінералізації органічної речовини ґрунту над гуміфікацією.

ФАО акцентує увагу на збільшенні інвестицій у стале землекористування, оскільки такий підхід економічно виправданий, порівняно з витратами на відновлення ґрунтів [6].

Загалом стале управління земельними ресурсами базується на таких принципах організаційно-економічного змісту [2], які ми пропонуємо враховувати і в управлінні ґрунтами:

- економічна оцінка і підходи до управління земельними ресурсами повинні враховувати суспільні інтереси;
- застосування жорстких інструментів аналізу ризиків проектів для виявлення наслідків дій і бездіяльності, формування життєздатних бізнес-моделей;
- планування і координацію секторальних інвестицій і компромісних управлінських рішень;
- ув'язування потенційної цінності та гарантій для участі приватного сектора.
- розроблення відповідних інституційних структур, які забезпечують демократичне прийняття рішень і довіру між зацікавленими сторонами;
- поступове зменшення субсидії, які застосовують практику управління для одержання короткострокової вигоди;
- удосконалення структури стимулів для імплементації практики сталого управління земельними ресурсами, наприклад, плата за надання екосистемних послуг, пряме субсидування чи оподаткування діяльності певного виду. Створення стимулів на рівні окремих суб'єктів господарювання – фермерських господарств для розширення доступу фермерів до капіталу, необхідного для впровадження змін у землекористуванні;

– удосконалення системи адміністрування і гарантії прав власності для сприяння довгостроковому сталому інвестуванню землекористувачами;

– використання державних фінансів для залучення приватних інвестицій шляхом гарантування ризиків і в якості стартового капіталу;

– впровадження інноваційних фінансових механізмів, заснованих на відповідних часових горизонтах, масштабах і ризиках землекористування.

Дані рис. 1 і табл. 2 підтверджують зазначене, доводячи необхідність додаткових управлінських заходів стимулювання раціонального використання ґрунтів в Україні.

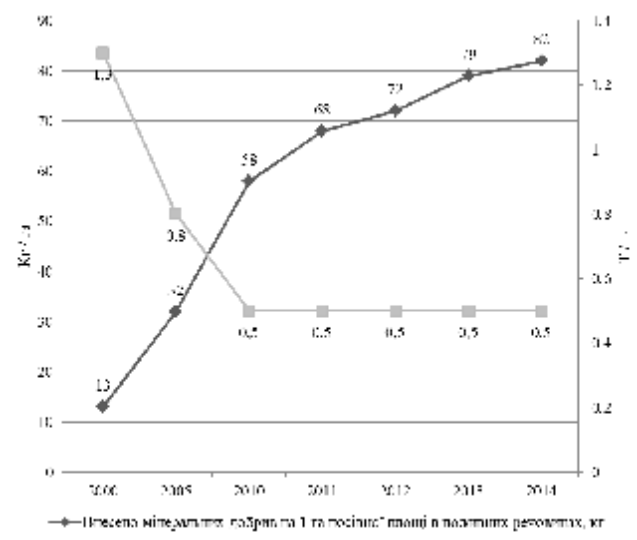

Рис. 1. Внесення мінеральних і органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур в Україні (за даними Державної служби статистики України; дані за 2014 рік наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Таблиця 2

Заходи з охорони земель в Україні 2010–2014 рр.
(за даними Державної служби статистики України)

Заходи	2010	2011	2012	2013	2014
Рекультивовано земель, тис. га	0,5	0,7	0,7	0,6	0,1
зокрема під сільськогосподарські угіддя	0,3	0,6	0,6	0,4	0,1
з них під рілля	0,2	0,4	0,4	0,3	0,1
Будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд					
вали, вали-канави, км	4,1	2,9	2,6	0,0	0,4
вали-дороги, км	0,1	0,2	1,3	0,0	1,6
протиерозійні ставки, га	6,6	6,7	19,2	0,5	0,0
водоскидні споруди, шт.	12	8	25	3	0
берегоукріплення, км	4,3	7,1	9,0	1,3	0,2
Залуження сильнодеградованої і забрудненої шкідливими речовинами ріллі, га	1015,2	1383,0	1195,1	351,5	40,2
Площа вапнування ґрунтів, тис. га	73,2	78,3	105,3	97,8	97,2
Площа гіпсування ґрунтів, тис. га	4,4	7,2	6,3	6,2	6,7

Витрати на охорону та раціональне використання природних ресурсів у частині захисту і реабілітації ґрунту, підземних і поверхневих вод, зокрема у 2014 році, за даними Державної служби статистики України в основному понесено за рахунок власних коштів підприємств, установ, організацій. Всього фактично підприємствами на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод покрито 94 % витрат (1244416,1 тис. грн), капітальні інвестиції 82 % (294085,9 тис. грн), на капітальний ремонт 87 % (78299,1 тис. грн), поточні витрати 99 % (950330,2 тис. грн). Не зважаючи на наявність низки обласних програм з метою забезпечення реалізації державної політики щодо раціонального використання й охорони земель, відтворення родючості та функцій ґрунтового покриву, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, загального фонду місцевих бюджетів у межах наявних фінансових ресурсів, коштів спеціального фонду обласного і місцевих бюджетів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва, власних коштів землевласників і землекористувачів, тягар витрат на охорону ґрунтів в Україні покладено на підприємства, установи, організації.

В управлінні ґрунтами слід відзначити роль обліку якості земель, оскільки він відображає відомості, які характеризують земельні угіддя за природними та набутими властивостями, що впливають на їх родючість, а також за ступенем забруднення ґрунтів. Інформаційною основою для обліку якісного стану земель, згідно із нормами Закону України «Про землеустрій», є ґрунтові, геоботанічні та інші обстеження земель, що провадяться при здійсненні землеустрою [7]. При цьому відзначаємо, що існуючі підходи до визначення земель гіршої якості на основі земельно-оціночних показників окупності затрат не показові в сучасних динамічних соціально-економічних умовах. Доцільно враховувати індикатори якісного стану ґрунтів, які характеризуються більшою об'єктивністю.

Інтеграція України у європейський простір, інституціональним підґрунтям якої виступає Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, вимагає імплементації цілого комплексу директив, що стосується економічного, соціального та екологічного розвитку українського суспільства. Надзвичайно ускладненим вбачаємо процес імплементації Директиви 91/676/ЄЕС стосовно охорони вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел, яка, разом з іншими міжнародними зобов'язаннями України, у найближчій перспективі визначатиме вітчизняний вектор управління ґрунтами.

У сільському господарстві України функціонує значна кількість землекористувачів та товаровиробників, які здійснюють скиди речовин,

що містять азотисті речовини, які, як правило, не володіють достатнім фінансовим потенціалом для впровадження систем водо- та землекористування відповідно до європейських стандартів використання мінеральних та органічних добрив, а також складування азотовмісних речовин. Зазначене обумовлює такі аспекти імплементації Директиви 91/676/ЄЕС.

Враховуючи, що в Додатках зазначеної Директиви говориться про доцільність формування кодексів гарних сільськогосподарських практик, які встановлюються з метою зменшення забруднення нітратами і мають містити обмеження щодо внесення добрив, особливо це стосується перезволожених, підтоплених, затоплених, замерзлих чи вкритих снігом сільськогосподарських угідь, необхідно законодавчо закріпити запровадження виробничих стандартів сільськогосподарської діяльності, в яких обов'язковим стандартом ввести прийнятий в ЄС допустимий рівень попадання азотистих сполук у водні об'єкти із сільськогосподарських джерел. Необхідно встановити уразливі зони попадання нітратів у ґрунтові води, водотоки та замкнуті водойми у період відсутності повноцінного інституту сільськогосподарського дорадництва [1].

Необхідно активізувати роботу громадських об'єднань та відповідних підрозділів системи державного управління щодо реалізації в зоні діяльності домогосподарств пілотних проектів щодо створення систем моніторингу скидів азотистих сполук і впровадження виробничих стандартів сільськогосподарської діяльності на основі застосування передового досвіду Європейського Союзу [1].

З метою розбудови матеріально-технічної бази складування та зберігання гною, який утворюється на тваринницьких фермах, при наданні дотацій на будівництво об'єктів утримання тварин передбачати окрему статтю фінансування будівництва відповідних резервуарів. Крім безпосередньо фінансової підтримки має здійснюватися консультативна робота [1].

Землекористувачі, які використовують сільськогосподарські угіддя, наближені до водних об'єктів будуть змушені здійснювати комплекс заходів стосовно виконання вимог Директиви 91/676/ЄЕС. Одним із таких заходів має стати агролісомеліорація, яка дозволить сформуванню, разом з нарощенням потенціалу вищих водних рослин, необхідний субстрат для поглинання азотистих сполук, а також зменшення їх попадання у водні об'єкти. Враховуючи те, що переважна більшість суб'єктів аграрного підприємництва не володіють необхідною техніко-технологічною базою здійснення процесів заліснення та агролісомеліорації, необхідно залучити до реалізації вказаних заходів спеціалізовані лісгосподарські підрозділи – державні лісгосподарські підприємства. Співпраця суб'єктів аграрного підприємництва

тва і державних лісогосподарських підприємств може відбуватися: 1) на основі комерційного розрахунку; 2) на умовах державно-приватного партнерства, що можливо після віднесення внесення відповідних змін щодо агролісомеліорації у Закон України «Про державно-приватне партнерство» [3].

На сьогодні не ведеться облік встановлених водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, що ускладнює внесення цих обмежень до Державного земельного кадастру та виконання своїх зобов'язань власників земельних ділянок і землекористувачів, щодо земельних ділянок яких є обмеження. Необхідно ідентифікувати уразливі зони, нанести їх на публічну кадастрову карту разом з прибережними захисними смугами і водоохоронними зонами. Пропонуємо в Україні для фермерських господарств, яким може надаватися поворотна допомога Українським державним фондом підтримки фермерських господарств, доповнити положення щодо фінансової допомоги строком до п'яти років на будівництво резервуарів для зберігання гною, включаючи заходи для запобігання забрудненню води від стоку чи фільтрації в ґрунті та поверхневі води рідин, які містять гній, і стічних вод від зберігання рослинних матеріалів, наприклад, силосу [2].

Доцільно покласти на Державну екологічну інспекцію (після її відновлення) або Державну інспекцію сільського господарства України функції нагляду за дотриманням норм Директиви

91/676/ЄЕС у частині дотримання землевласниками і землекористувачами: 1) періодів, в які внесення в ґрунт певних типів добрив заборонено; 2) об'ємів резервуарів для зберігання гною; 3) обмеження внесення в ґрунт добрив, яке відповідає кращим методам ведення сільськогосподарських робіт і враховує характеристики конкретної уразливої зони. Така функція може бути [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Необхідно відзначити незадовільний стан ґрунтів в Україні та глобальному масштабі, що обумовлено як нераціональною практикою землекористування, зокрема у сільському господарстві, так і недостатнім спектром заходів державної політики щодо ґрунтів в Україні як організаційно-управлінського та інституційного характеру, так і фінансово-економічного. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає імплементації комплексу директив, що обумовлює перегляд існуючої практики управління земельними відносинами й у частині раціонального використання, охорони і відтворення потенціалу ґрунтів. Особливий інтерес для подальшого дослідження і реалізації практики сталого управління землями і ґрунтами в Україні становлять інструменти і механізм їх фінансової підтримки як на національному, так і регіональному рівнях.

Список використаної літератури:

1. Голян В. А. Регулювання діяльності домогосподарств в контексті охорони вод від забруднення нітратами із сільськогосподарських джерел: українські реалії та можливість імплементації європейського досвіду / В. А. Голян, О. В. Сакаль, Н. А. Третяк // Агросвіт. – 2015. – № 20. – С. 9–15.
2. Голян В. А. Упорядкування водоохоронних зон як важлива передумова охорони вод від забруднення нітратами із сільськогосподарських джерел: інституціональне забезпечення та ідентифікація / В. А. Голян, О. В. Сакаль, Н. А. Третяк // Агросвіт. – 2015. – № 23. – С. 3–12.
3. Голян В. Агролісомеліорація як ефективний засіб захисту водних об'єктів від забруднення нітратами із сільськогосподарських джерел: інституціональні передумови та фінансові механізми нарощення / В. А. Голян, О. Сакаль, О. Голуб // Агросвіт. – 2015. – № 22. – С. 3–10.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III; редакція від 29.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/print1361280240144740>.
5. Модельный закон об охране почв, принят на двадцать девятом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление № 29-16 от 31 октября 2007 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_146/print1361280240144740.
6. Періодична доповідь «Про стан ґрунту на землях сільськогосподарського призначення» (за результатами 9 тур (2006–2010 роки) агрохімічного обстеження земель / ДУ «Інститут охорони ґрунтів України»; за ред. Яцука І. П. – Київ: Вік принт, 2015. – 118 с.
7. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV; редакція від 01.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/858-15/print1361280240144740>.
8. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV; редакція від 27.06.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/962-15/print1361280240144740>.
9. Україна: родючість ґрунтів як запорука стійкості до змін клімату. Попередня оцінка потенційних вигод впровадження ресурсозберігаючого сільського господарства / ФАО. – Рим: ФАО, 2014. – 20 с.
10. FAO soils portal (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/soils-portal/about/all-definitions/en/>.

11. Reaping The Rewards: Financing Land Degradation Neutrality / United Nations Convention to Combat Desertification, 2015. – 32 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.global-mechanism.org/content/reaping-rewards-financing-land-degradation-neutrality>.

12. Revised World Soil Charter (2015) / FAO, 2015. – 12 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/documents/card/en/c/2978bd91-31d8-4b89-a186-f3d427d92003/>.

Голян В. А., Сакаль О. В., Каленская О. В. Управление почвами Украины в контексте евроинтеграционных процессов

В статье обобщены данные о состоянии почв в Украине и в глобальном масштабе. Исследовано динамику внесения минеральных и органических удобрений под посевы сельскохозяйственных культур, а также масштабы мероприятий по охране земель в Украине. Проанализировано, в какой мере механизмы управления почвами отражено в политике регулирования общественных отношений относительно земель и стимулирования рационального землепользования. Исследованы предпосылки интеграции в европейское пространство отечественного сектора сельского хозяйства и землепользователей в контексте имплементации Директивы ЕС 91/676/ЕЭС.

Ключевые слова: почвы, управления земельными отношениями, качество земель, охрана земель, имплементация Директив ЕС, агролесомелиорация, государственно-частное партнерство.

Golyan V. A., Sakal O. V., Kalenska O. V. Soil Governance in Ukraine in the Context of European Integration Processes

Data about the state of soils in Ukraine and globally are summarized in this article. The dynamics of introducing mineral and organic fertilizers for agricultural crops and the scale of measures protection land in Ukraine are researched. Degree of reflects mechanisms of soil governance in the policy of regulating public relations concerning land and incentives of sustainable land use are analyzed. Preconditions integration of national agricultural sector and land users into the European space in the context of implementation of the EU Directive 91/676/EEC are researched.

Keywords: soils, governance of land relations, land quality, land protection, implementation of EU Directives, agroforestry, public-private partnership.

Дата надходження до редакції: 29.02.2016 р.

Рецензент: д.е.н., професор І.К.Бистряков

УДК 331.582 (477.53)

**СУЧАСНИЙ СТАН ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ**

Л. В. Шовкова, аспірант, Полтавська державна аграрна академія

Досліджено сучасний стан розвитку трудових ресурсів Полтавської області. Розглянуто ефективність використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств регіону в ринкових умовах.

Ключові слова: трудові ресурси, сільське населення, ефективність використання трудових ресурсів, продуктивність праці.

Постановка проблеми. У Національній доповіді «Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015» зазначається, що сільське господарство може стати джерелом високих темпів розвитку національної економіки. Зростання ВВП, яке обумовлене розвитком сільського господарства, щонайменше вдвічі ефективніше сприяє скороченню бідності, ніж зростання ВВП, отримане за рахунок інших галузей [6, с. 135]. В зв'язку з цим підвищення ефективності використання трудових ресурсів як одного із найважливіших факторів сільськогосподарського виробництва не лише не втрачає своєї актуальності, а й акцентує увагу на неналежному вивченні цього питання на всіх рівнях управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі теоретико-методологічні аспекти ефективності використання трудових ресурсів висвітлені у роботах таких вітчизняних вчених, як Д. Богиня, М. Болух, В. Дієсперов, О. Єрмаков, О. Грішнова, А. Линенко, Л. Михайлова та інші.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасного стану трудових ресурсів Полтавської області, дослідження ефективності їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудові ресурси, у найзагальнішому вигляді, – це кількість постійних працівників, які зайняті на основному виробництві, та ті, які входять до складу підприємства за допоміжною та основною діяльністю. Високоякісна підготовка, перепідготовка персоналу, що сприяє розширенню спектру